

Slettefet - Kjærrane

Fjellmanns- vegen

– en 1000-årig ferdselsvei

med Hovedturløypa

fra Stemmen til Kjærrane

Midt-Agder
Friluftsråd

Pris kr. 30,-

Fjellmannsvegen

- en 1000-årig ferdselsvei

I gamle dager, før menneskene hadde skåret seg gjennom landskapet med krutt og dynamitt, måtte folk ta seg fram til fots eller på hesteryggen. Tunge bærer ble lastet på folk og dyr og fraktet langs smale og kronglete vandrestier.

Over myrer ble veiene ofte hellelagt eller trandlet. Enkelte steder ble store stein lagt som klopper over bekker. Langs skråfjell finner vi spor etter steinsettinger som skulle hindre folk og fe i å skli. I løsmasser dannet det seg etter hvert dype renner etter vandrende føtter gjennom hundrer av år.

Mellom Setesdalen og kysten gikk ferdselen langs slike gang- eller kløvveier. Ved kysten ble folk som kom fra dalen, kalt fjellmenn eller dalemenn. Derfor fikk veien navnet Fjellmannsvegen eller Dalemansvegen. Før Kristiansand ble anlagt, var et av endepunktene Odderneset med tingstue og lasteplass ved utløpet av Otra. Veien over Skipmannsheia, mellom Mosby og Kile, kan være over tusen år gammel.

Etter 1641 økte trafikken langs Fjellmannsvegen, og Kristiansand ble viktig for sæbyggene (folk fra Setesdal). Her omsatte setesdølene sine produkter og fikk med seg "kjøpevarer" på hjemvei. Fjellmannsvegen opp Setesdalen var lang og dryg, og det kunne gå uker før "handleturen" var unnagjort. Fram til 1840-årene måtte også folk fra Hægeland, Hornnes og Evje som skulle på bytur, gå til fots.

Fjellmannsvegen var en ride- og kløvvei. De enkelte bygdene var inndelt i roder med egne rodemestre som hadde ansvaret for veien. I virkeligheten er det ikke riktig å kalle Fjellmannsvegen for vei. Den var bare en kronglete sti, ofte sørpete og glatt.

Kløvveien ble også brukt som forbindelseslinje mellom gårder og bygdelag. Søndag gikk folk til kirke langs Fjellmannsvegen – både Øvrebyg og Hægeland kirker ligger langs denne gamle ferdselsveien.

Langs Fjellmannsvegen finner vi en rekke kulturminner. Disse vil bli nærmere beskrevet i forbindelse med tekstene til spesialkartene.

Råd og vink for vandreturen

- Selv om turen langs Fjellmannsvegen og går over "berg og dal", er ingen del av løypa farlig på noen måte. Traseen er merket og skiltet. Enkelte partier kan tidvis være litt våte, så vær godt skodet.
- Fjellmannsvegen går stort sett parallelt med Rv-9 og krysser eller tangerer denne flere steder. Bruk bussforbindelsen opp dalen når du planlegger å gå etapper av Fjellmannsvegen. Parker f.eks. bilen på Hægelandskrossen og ta bussen opp til Slettefet (Se etappe 1 og 2). Du vil få en fin tur sørover.
- Tenk på at fotturer kan kombineres med sykkeltur.
- Vi ønsker alle en ren natur. La ikke avfall bli liggende igjen etter deg.
- Deler av turtraseen er dekket av o-kart eller egne turkart. Kontakt gjerne Midt-Agder Friluftsråd for nærmere opplysninger.
- Hele ruta er delt opp i 7 etapper – se oversiktskart i mål: 1 : 200 000.
- Hver etappe har et spesialkart kartblad med tilhørende beskrivelse av traseen. I tillegg har vi forsøkt å fortelle hva du kan oppleve underveis av natur og kultur.
- Vi oppfordrer til nysgjerrighet og undring. Vi håper denne kart-brosjyren vil være med på å forsterke opplevelsen ved å vandre gjennom et spennende landskap.

God tur!

ANSVARLIGE
UTGIVERE:

Midt-Agder
Friluftsråd

Vennesla
kommune

Brosjyren er laget med støtte fra:

Kristiansand kommune, Evje og Hornnes kommune, Vennesla kommune, Fylkesmannen i Vest-Agder, Landbruksavdelingen og Vest-Agder Fylkeskommune.

Redaktør: Erik Peersen

OVERSIKTSKART

Tegnforklaringer til spesialkartene (side 5-17)

- Turloype
 - - - Fjellmannsvegen (opprinnelig trase)
 - - - Andre turstier
 - x Spesiell detalj
 - i Informasjon
 - P Parkering
 - K Kirke
 - △ Trig.punkt
- Mål 1:25 000
Ekvidistanse 20
- 0 0,5 1 km

Slettefet – Lauvås

7,5 km

Vi starter vår vandring sydover ved Slettefet på Rv 9. Fet eller fit betyr flat eng ved vann. Foran oss ligger "gamleveien til Kristiansand". Den ble bygd som første kjørevei opp dalen i 1840-årene.

Evje og Hornnes sogelag har beskrevet deler av turen vi skal gå i et lite hefte. Det er satt opp retningspiler >Turveg> og opplysningskilt langs veien.

Vi går Slettefetkleiva og Bykleiv og legger merke til lange steinrøysen på nordsiden av veien. Disse skriver seg fra anleggsvirksomhet under siste verdenskrig. Tyskerne startet da arbeidet på en ny hovedvei opp til Evje. Vi passerer videre over den store Orreleiksmyra og ser snart Hornneskilen (Hodnekilen) glimte mellom trærne.

Langs Fjellmannsvegen mot Evje

I veikrysset i bunnen av kilen tar vi til høyre. I neste veikryss tar vi til høyre igjen. Vi følger bilveien langs Lindåna inn til hyttefeltet ved Bergvadet. Selve Fjellmannsvegen gikk i terrenget på vestsiden av den veien vi har gått.

Ved Bergvadet var det beste stedet for fjellmennene å vade (vasse) over elva. Ved stor vannføring kunne det være vanskelig å passere, men nå gjør en nyanlagt bro det enkelt og sikkert å komme over.

Etter Bergvadet bærer det opp den lange lia til Lauvåsheia. På de høyeste partiene går vi på glattskurte fjell. Vel oppe passer det med en rast. Her er det flott utsikt nordover inn i Evje og Hornnes kommune. Otra skimtes langt nede i dalen, og i bakgrunnen ruver Årdalsnåpen øst for Byglandsfjord. I vest ser vi gårdene på Lauvås.

Vi passerer nå fylkesgrensa mellom Aust- og Vest-Agder. Her ligger en samling steiner på rekke og rad. Det likner på et såkalt "brudle". Hver person i brudebølget la en stein i rekke med en annen. En typisk plassering av et brudle er på det høyeste punktet på en fjellovergang, eller på et sted hvor en kan se ned i bygda.

Etter en velfortjent rast, bærer det i lett terreng nedover mot Lundeslåtta. Deler av denne myra var tidligere dyrket. En enslig plog forteller sitt. Fjellmannsvegen går langs trerekka. Her er rideveien hellelagt. Hellenene ligger under torva.

Terrenget fram mot Lauvås er åpent og lettgått. Vi passerer øst for Lonane og går forbi Poddetjønn. Vi går over to korte strekk med hellelegging før vi kommer til Storemyr. Kløvveien går langs trerekka i østenden av den dyrkede delen av Storemyr. Også dette stykket er hellelagt.

Vi går videre på gangbro over diket frem til driftsveien. Vi følger denne et lite stykke vestover før vi brekker av og følger skiltingen gjennom skauen fram til parkeringsplassen ved Lauvåsveien. Selve Fjellmannsvegen gikk noe annerledes gjennom Lauvåsområdet enn dagens turløype.

Rast ved Bergvadet

Til Rv 9

Åsane

Lauvås – Eikeland (Hægeland)

7,5 km

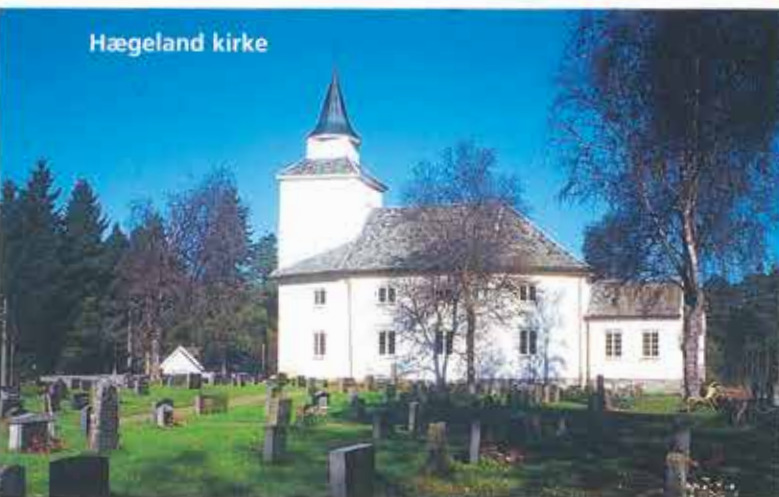
Fra parkeringsplassen ved Lauvåsveien går vi sørvestover langs traktorveien som også tjener som skiløype i vintersesongen. Vi vandrer langs skiløypetraséen ca. 500 meter før vi tar skarpt av til venstre (mot sør) og følger Fjellmannsvegen over Pressummyr og går over Pressum-bekken.

Vi får en liten stigning opp til kollen mellom Brulitjønnan. "Kyrkjevegen" som Fjellmannsvegen kalles her, løper like forbi Øvre Brulitjønn. Like sør for tjønna ligger en stor stein som kalles Ridesteinen eller Stigesteinen. Den ble brukt når man skulle stige av hesten. Det var vanlig å raste her og la hesten få drikke i Øvre Brulitjønn. Navnet på tjønna tyder på at det en gang kan ha vært et brudle på de bare fjellene her. Det er flere steinsetninger langs løypa. Folk la ofte en mindre stein oppå steinblokker for å vise hvor veien gikk. Slike steiner kalles mange steder for "knyllinger".

Stien slynger seg videre sørover i vekslende terreng. Ved Eintrestemmen går vi over bekken som kommer fra Skoråstjønn.

Etter ca. 300 meter kommer vi forbi Stakksteinen eller Kløvsteinen. Det er egentlig to steiner som ligger slik at det var lagelig å la hesten gå mellom dem og på en enkel måte befri den fra sin tunge bør. Dette ble kalt å "stake kløva".

Hægeland kirke

I kanten av myra øst for Stenvannet går vi forbi restene etter Berjebakkloa. Bekken fra Stenvannet som vi snart passerer, drev sag og kvern før den endte nede i Kilefjorden. Veien ned til bygda langs bekken heter Høyvegen.

Snart nærmer vi oss Olavskjelda, ei lita jettegryte som ligger øst for stien. Det er ikke uvanlig å kalle jettegrytene opp etter Hellig Olav. Det heter seg at da kongen ble tørst, steig han av hesten og slengte hodeplagget i berget. Der det landet, ble en fordyrning i fjellet som straks ble fylt med vann.

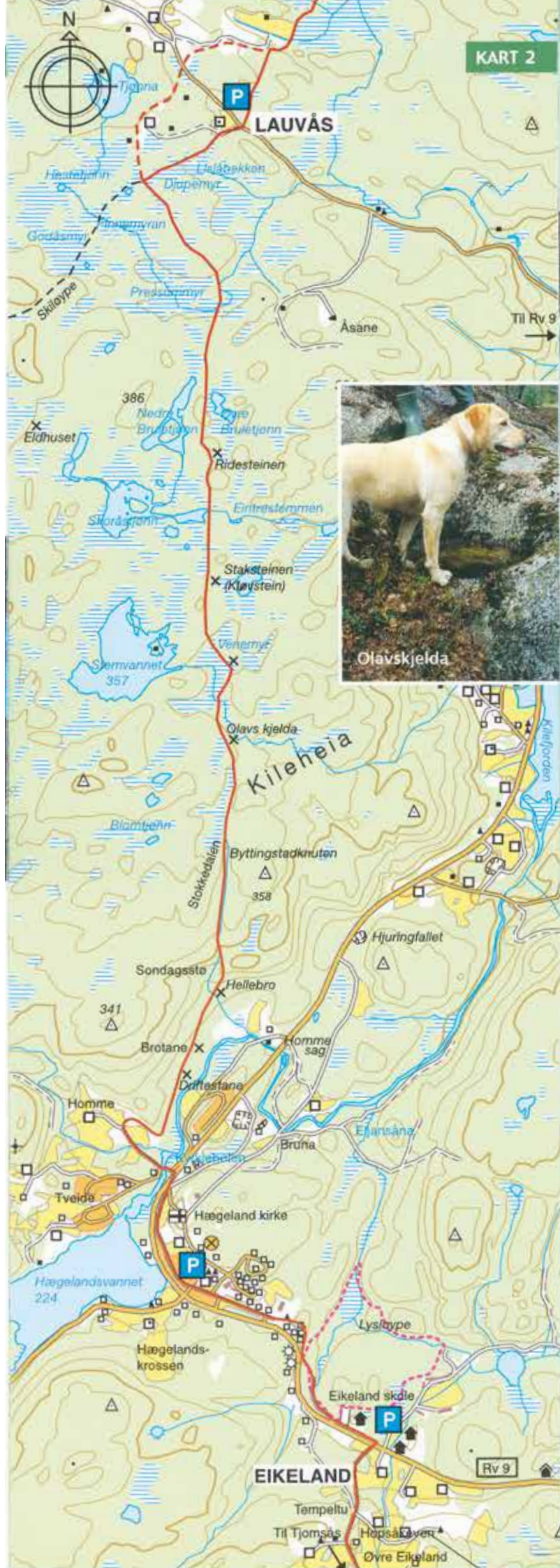
Vi går nå siste etappe av turen, og terrenget begynner å helle utfor der vi går nedover Stokkedalen på vestsida av Byttingstadknuten. Vi skimter Hægeland kirke mellom trærne.

Nede i granskogen passerer vi tuftene til plassen Brotane. Det bodde folk her i 17 – 1800 årene. På flaten ned mot Eljansåna er det steingjerder som skal være rester etter en innhegning for driftekrøtter. Vi vandrer videre langs elva og følger merkingen til vi kommer inn på gårdsveien til gården Homme. Vi følger veien ut mot Rv-9.

Ved Kyrkehølen går vi på bro over elva og krysser under RV-9. Det ligger flere gravhauger vest for elva. Vi er jo på kirkevei og bør ta oss tid til å rusle opp til Hægeland kirke der den ligger høyt og fritt på toppen av bakken. Kirka ble bygd av tømmer i 1830, og er ei av de fire åttekant-kirkene som finnes i Vest-Agder.

Det er ikke langt til sentret på Hægelandskrossen, hvor det er parkeringsmuligheter, butikk og bensinstasjon.

Løypa bort til Eikeland følger den gamle Setesdalsveien parallelt med Rv-9 og går videre på sykkelsti bort til Eikeland skole. Her er gode parkeringsmuligheter. Avstanden mellom Kyrkehølen og Eikeland er ca. 2 km.

KART 2

Til Rv 9

Olavskjelda

Rv 9

Eikeland – Tjomsås

ca 8 km

Eikeland – Bringsvør 4,5 km

Vi starter ved Eikeland skole og følger skiltingen opp grusveien forbi gården Øvre Eikeland. Vi forsetter på traktorvei videre til Skrapslåtta. Navnet tyder på et dyrkingsområde med dårlig avling. Øverst i Skrapslåtta danner kløvveien dype furer i terrenget. Vi går i en typisk hulvei.

Fornminner langs Fjellmannsvegen

Fjellmannsvegen var forbindelseslinjen mellom bosettinger i forskjellige områder. Den går flere steder forbi gamle gravhauger. Disse ble lagt som minnesmerker og ble en slags varder langs veien. Det er funnet oldsaker og registrert gravhauger flere steder langs denne 3. etappen av Fjellmannsvegen, nemlig på Eikeland, Skyllingsheia, Einstabland, Røyneland og Tjomsås.

På Eikeland lå det tidligere 8 gravhauger og 2 bautasteiner, og det ble funnet en steinkiste her. Vi finner også flere interessante stedsnavn som Haugen, Tempeltu, og Hopsåkeren, som er tolket som Hovsåkeren, stedet hvor kjempen Vilke på Hov i følge tradisjonen skal være begravd i en langhaug. Hov er som kjent også betegnelsen på en hedensk helligdom.

Men vi må videre på vår spennende vandring. Vi går i lett terreng over Skyllingsheia hvor Fjellmannsvegen løper over flate fjell ved Orreleiksmyr. Steinhaugene på vestsiden av løypa er antakelig gravhauger.

Terrenget veksler mellom myr, plantefelt og mer åpne partier. Vi kommer inn på bilveien mellom Bringsvør og Rv-9 ved utløpet av Einstablandsvann. Her måtte fjellmennene vade over elva.

Fjellmannsvegen gikk tidligere gjennom tunet på gården Einstabland. Vi følger bilveien. Ved Einstabland deler Fjellmannsvegen seg i en Østre og Vestre trasé (se notat om Østre Fjellmannsveg s.19). Veien fører oss forbi gården Røyneland, langs Røynelandsvannet ut til Bringsvør.

Navnet Bringsvør kommer trolig av bring eller brink som betyr fjellside eller bratt skråning, noe som passer godt på stedet. Her har det vært gårdsdrift fra 1600-tallet. Kristiansand kommune kjøpte stedet i 1927 og drev det lenge som feriekoloni i kombinasjon med gårdsdrift. Mange barn fra Kristiansand har vært på sommeropphold på Bringsvør. I dag er stedet bygget ut til en moderne leirskole. Leirskolens eiendom omfatter vel 1500 mål med variert skog, fiskevann og innmark.

Bringsvør – Tjomsås 3,1 km

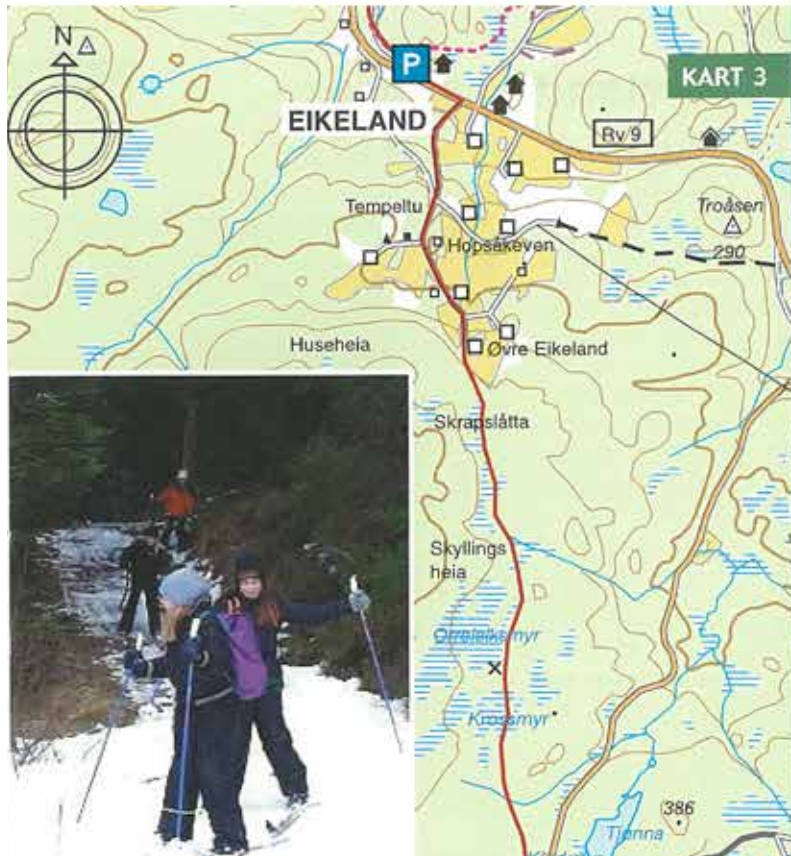
Etter en god rast på tunet går vi videre sørover. Ned mot Maurkleivtjønn har rideveien tydelig hulveikarakter. Hulveien er særlig tydelig i skrående terreng.

Over bekken som renner ut i Maurkleivtjønn, går vi på ei gammel steinhellebro og fortsetter på vestsiden av Kringleåsen. Et stykke øst for løypa ligger ruiner etter en gammel plass. Vi ser et flott steingjerde langs stien.

Terrenget veksler, men er lettgått. Mellom plantefeltene er det innslag av lauskog. Lauvåsen passerer før vi går ned ei tett granli mot en myrlandt dal med vannsig fra Lauvåstjønn. Her slynger Fjellmannsvegen seg i ei dyp renne gjennom terrenget.

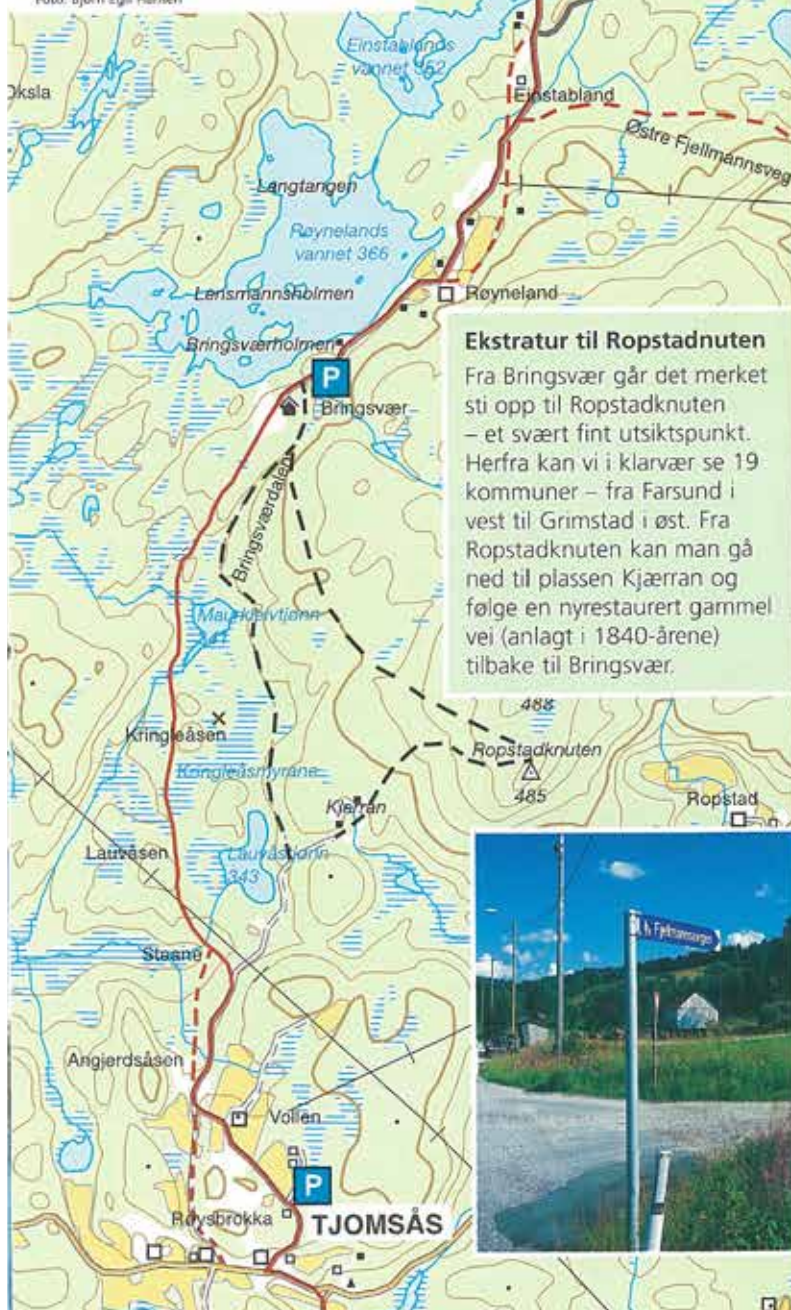
Fjellmannsvegen krysser dalen (Steane) og går rett sørover mot Tjomsås. Løypa vår dreier noe mot øst og går opp bakken til skogsbilveien som fører ut mot gården Vollen. Vi følger veien gjennom Tjomsåsgårdene ut til fylkesveien mellom Tjomsås og Rv-9 ved Reiersdal.

Tjomsås ligger på Raet, noe landskapet tydelig bærer preg av. Steinete løsmasser rår grunnen. Fra tidligste tider har folk ryddet unna steinene for å skaffe seg dyrkningsjord. Mange av røysene er gravhauger. Det er gjort interessante fornminnefunn her som tyder på at det i folkevandringstiden vokste frem en storgård på Tjomsås.

Skilek på Bringsvør

Foto: Bjørn Egil Hansen

Ekstratur til Ropstadnuten

Fra Bringsvør går det merket sti opp til Ropstadnuten – et svært fint utsiktspunkt. Herfra kan vi i klarvær se 19 kommuner – fra Farsund i vest til Grimstad i øst. Fra Ropstadnuten kan man gå ned til plassen Kjærran og følge en nyrestaurert gammel vei (anlagt i 1840-årene) tilbake til Bringsvør.

Tjomsås – Homsteian

Tjomsås – Øvrebø kirke 3,7 km

7,8 km

Fjellmannsvegen fra Tjomsås til Øvrebø som var i allmenn bruk til 1832, følger stort sett den nåværende veien sørover mot Øvrebø kirke. Enkelte steder kan vi enda finne rideveien som en godt bevart hulvei som løper inn og ut av dagens bilvei. Den er for eksempel godt synlig på toppen av Horrislandskleiva.

Ved Flatåsen går rideveien på østsiden av nåværende vei. Ved gamle Li sag i bunnen av Flatåskleiva, gikk antakelig

Fjellmannsvegen over Skolandsmyrene og videre forbi Rønningen. Etter Rønningen krysser vi Rv-454 over til gårdsbruket Vollen.

Et par hundre meter øst for krysningspunktet ligger den vakre Øvrebø kirke høyt og fritt med utsikt over Sangeslandsvannet. Nåværende kirke er over 200 år gammel. Det har antakelig vært kirkested her i nesten 1000 år. Nord for kirka ruver Prestefjellet hvor det var bygdeborg i folkevandringetiden. Det er verd å ta en avstikker bort til kirken og den gamle prestegården som nå er kultursenter.

Det er gjort mange spennende fornminnefunn i dette området.

Øvrebø – Homsteian 3,8 km

Vi går mellom uthuset og saga på Vollen. Her er dyr på beite, så vær nøye med å lukke alle grunder. Turen går på traktorvei en snau kilometer på vestsiden av Sangeslandsvannet, før vi tar av fra denne. Vi passerer bunnen av Flottmyrkilen og krysser traktorveien et par ganger. Flere steder går vi i den gamle hulveien. Vi går videre over Prestodden og kommer igjen inn på en traktorvei som fører oss ned til Klomra. Like før Klomra, tett inn til veien ligger en stein med en gammel, utydelig inskripsjon. Stedet er merket med skilt. Navnet Klomra tyder på at det var vanskelig å ta seg fram her i tidligere tider.

Ca. 100 meter før krysset til Halland (og Mushom) kirkevei ligger det en løftestein på mellom 50 og 70 kg. Det var vanlig at konfirmantene på vei til Øvrebø kirke forsøkte å løfte på steinen for å gjøre inntrykk på jentene. Stedet er merket.

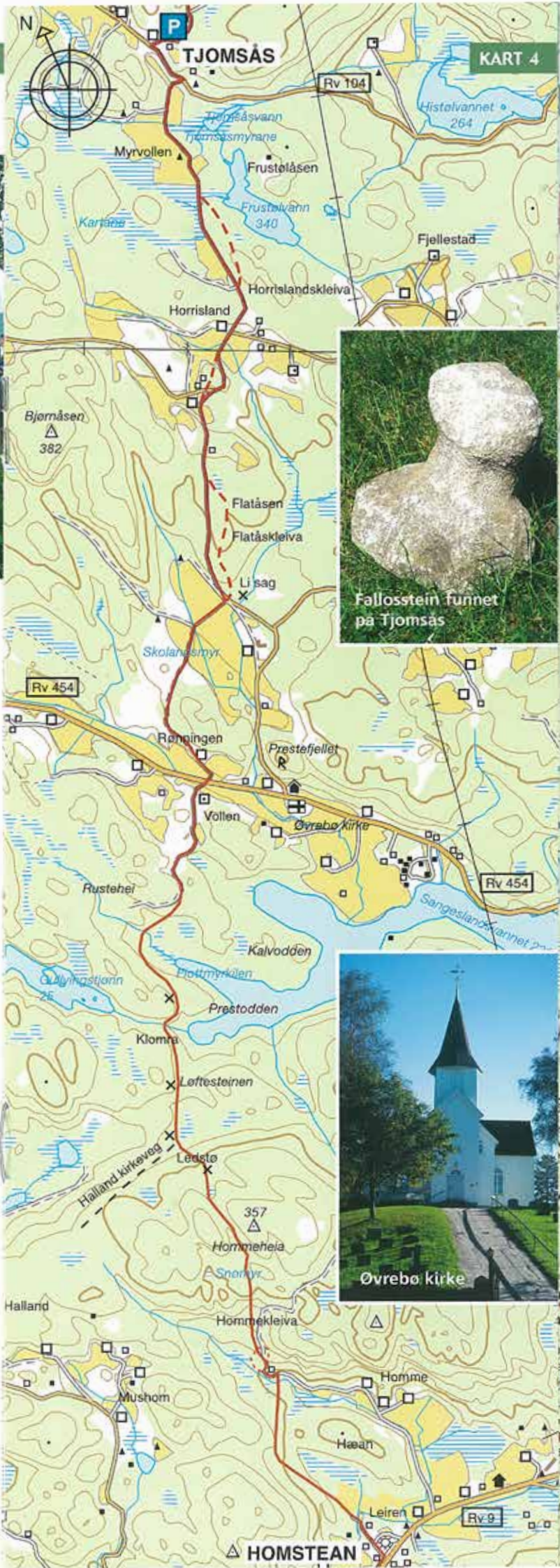
Oppover bakkene mot Ledstø har Fjellmannsvegen spist seg inn i terrenget. Det ser ut som flere parallelle traseer har vært benyttet. Ved Ledstø passerer vi steingjerdet som markerer byttet (grensen) med prestegårdsskogen. Hele åsen kalles Vedbrannsåsen.

Vi går videre over Hommeheia gjennom Snømyrdalen og ned Hommekleiva til Homme. Det er noe usikkert hvor fjellmennene tok seg ned til Homme. Det er tydelige hulveispør i den øvre, bratte delen. Sporene er visket ut på de nederste, flate partiene. I dette området med myrlendt terreng er det vanskelig å opparbeide og vedlikeholde stien. På grunn av dette, og for å unngå den bratte nedstigningen på en moderne traktorvei, har vi valgt å la løypa slynge seg ned gjennom granfeltet til det innerste huset på Homme.

Deretter følger vi bilveien et lite stykke før vi krysser bekken. Vi fortsetter sørover gjennom skauen på sti og senere på traktorvei til "Leiren" nord for Homsteian.

Informasjon om gravhaugene på Tjomsås.

Fallosstein funnet på Tjomsås

Øvrebø kirke

Homstean – Bue

3,8 km

På "Leiren" lå det en stor tysk militærforlegning under siste verdenskrig. Enkelte av de gamle brakkene er ombygd og enda i bruk, nå til sivile formål.

Fra "Leiren" går vi over Rv-9 og fortsetter på lokalveien (gamle Setesdalsveien) bort til krysset hvor det er butikk og vei mot Stallemo. Vi følger denne veien noen få meter og tar til venstre og forsetter gjennom boligområdet mot Hunemyråsen.

Vi er nå inne på skogsmark igjen og går på sti rundt vestsiden av åsen til vi kommer inn på veien til Berge. Vi følger veien et lite stykke før vi tar av til høyre og runder myra Myrbotn. Nå er vi inne på en gammel trasé av Setesdalsveien som var i allmenn bruk til 1874. Flere steder kan vi se gjen-grodder rester etter den første veien som ble bygd ca. 1830.

Vi vandrer opp den bratte Myrbotnkleiva og krysser veien Vehus-Stokkeland og fortsetter inn gårdsveien mot Skottedal. Herfra går vi opp den dryge Skottedalskleiva. Flere steder på nedsiden av nåværende veitrase som ble

bygd i årene 1844-48, kan vi enda se steinmurene fra det eldste veianlegget. Kleiva var lang og tung. Det fortelles at en forsiktig kjører lot hesten hvile 14 ganger på veien opp. I tillegg måtte kusen ofte gi en håndrekning hvis det var nødvendig. I 1870-årene kunne det være opp til 150 hester daglig som trakk sine lass opp kleivene mellom Øvrebø og Mosby.

Vel over toppen av kleiva går vi ned veien mot Bue. Ved Buetjønnane kommer vi inn på Hovedturløypa og følger denne turløypa sørover mot Godheitjønn (Viertjønn). Dette var også vinterveien for folk fra de indre bygger når de skulle til Kristiansand med sine varer lastet på sleden.

Fjellmannsvegen videre til Mosby og Kristiansand

skal ha gått forbi Bue og opp Buekleiv, ut daldraget forbi Røymyr og Dalane og videre ned Trebukleiva, over Severins bro, over Bymyr (som var trandlet) og ned til Storebekk hvor Høye Fabrikker ligger i dag. Den første kjøreveien fulgte samme trase, men tok av ved Bymyr og gikk ned den beryktede Moldkleiv og på bro over Storebekk.

Østre og Vestre Fjellmannsveg møttes ved skolen på Mosby og gikk videre ut til Høllen og Torve brygge. Her var det nok mulighet for båtskyss til byen. Hest og kløv, og ferdafolk som ikke hadde råd til å bli rodd, gikk videre ut forbi Strai, Dalane, Krossen og Klappane til byen. Les mer om dette i "Gamle veger i Torridal".

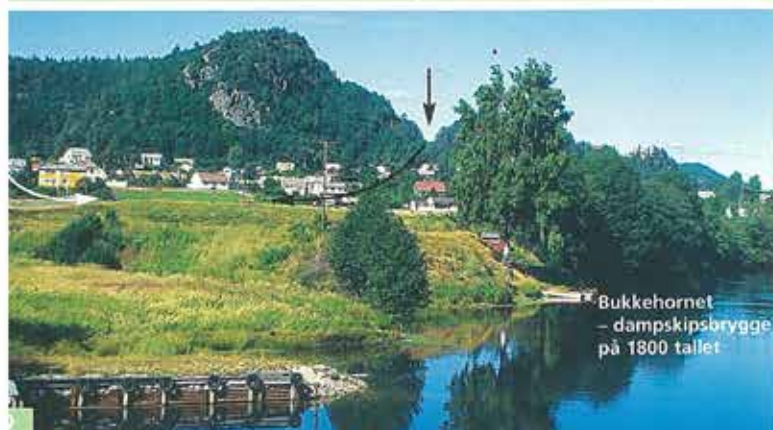
Kilde: Tørrinn Hageland,

Gamle veger i Torridal, Torridal historielag 1999

Hovedturløypa

Vestre Fjellmannsveg møter Hovedturløypa ved Buetjønn

Bukkehornet – dampskipsbrygge på 1800 tallet

Vestre og Østre Fjellmannsveg møtes ved Mosby

Bue – Aurebekk

7,8 km

Hovedturløypa

Vi kan starte etappe 6 langs Hovedturløypa fra bensinstasjonen ved Stemmen på RV-9 og gå med sola i ansiktet ned til byen. Hvis man kommer i bil, kan rasteplassen øst for riksveien brukes til parkering, såfremt det ikke er til hinder for den øvrige trafikken. Det må ikke parkeres langs veiene inn til Hovedturløypa. På rasteplassen er det satt opp en stor informasjonstavle om Hovedturløypa.

Vi går inn langs vannet på vestsida av Setesdalsveien (RV-9), forbi en ny informasjonstavle og opp en liten kneik før vi kommer ned til Buetjønnene. I sørenden av tjønnene treffer vi på Fjellmannsvegen.

VED BUE GÅR VI TIL HØYRE i veikrysset og følger skiltingen «HOVEDTUR-LØYPA» sørover i lett terreng forbi Godheitjønn og gården Godheia med sine store murer og rydningsrøyer. I sørenden av Hemmesvannet passerer vi veien mellom Hemmesaugland og Mosby.

Løypa går nå ned til Tømmervann, krysser Tormodsdalen og stiger noe oppover mot Gillaren. Like før veien opp til Hesteheia ligger Fjellmannshola eller Gillarhola som er en stor heller inn under fjellet. Hellen er som er blitt noe ødelagt som følge av veianlegg, var rasteplass og overnattingssted for veifarende i gamle dager. Det sies at det skal ha vært bosetting både i hellen og i Tormodsdalen i tidligere tider.

I det lange, markante daldraget utover mot Gillartjønn passerer vi bilveien opp til Hesteheia med det høye radio- og TV-tårnet som kneiser som et landemerke på den 300 meter høye toppen.

Hovedturløypa ved Hemmesvannet.

Herfra er det flott utsikt. Tårnet ble bygd i slutten av 1960-årene. Det er nesten 220 m høyt.

Ned til Homevannet er løypa bratt og svingete og følger Homevannsdalen ned til Homevannet (Holmevannet). Vannet ble demt opp i tiden like etter 1900 og er en del av Auglandsvassdraget. Dette gav energi til bl. a. sag, mølle, finérfabrikk, samt Oddernes kommunale E-verk (1915 - 1950) nede ved Otra.

Løypa går langs Homevannet et stykke før den dreier sørover til Snømyr og Hågonvannet. Her kommer vi inn på et lokalt gammelt veianlegg fra 1890-årene (Eidsåveien) som vi følger opp over en bakketopp som kalles «Rean». Nordmannsvegen, en gangvei fra indre Vest-Agder, gikk langs den samme traséen fram til 1780-årene.

Fra Rean følger vi skogsbilveien ned til Aurebekkvann. På denne strekningen går vi forbi Torridal Skytterlags skytebane på Hågonmyr og Enghaughytta, eller BUL-hytta, drevet av Bondeung-domslaget. Vi er nå nede på FV-303, eller Kuliaveien som går mellom Augland i Torridal og Nodeland i Songdalen.

Skiløypa følger ikke skogsbilveien, men går i en sørligere trasé på andre siden av Enghaughytta.

Det er parkeringsmuligheter der løypa kommer ut på Kuliaveien.

Hovedturløypa

Midt-Agder Friluftsråd har etter avtale med et 20-talls grunneiere opparbeidet en 21 km lang Hovedturløype som går fra Stemmen i Vennesla til Kjærrane i Kristiansand. Deler av løypa går også gjennom Songdalen.

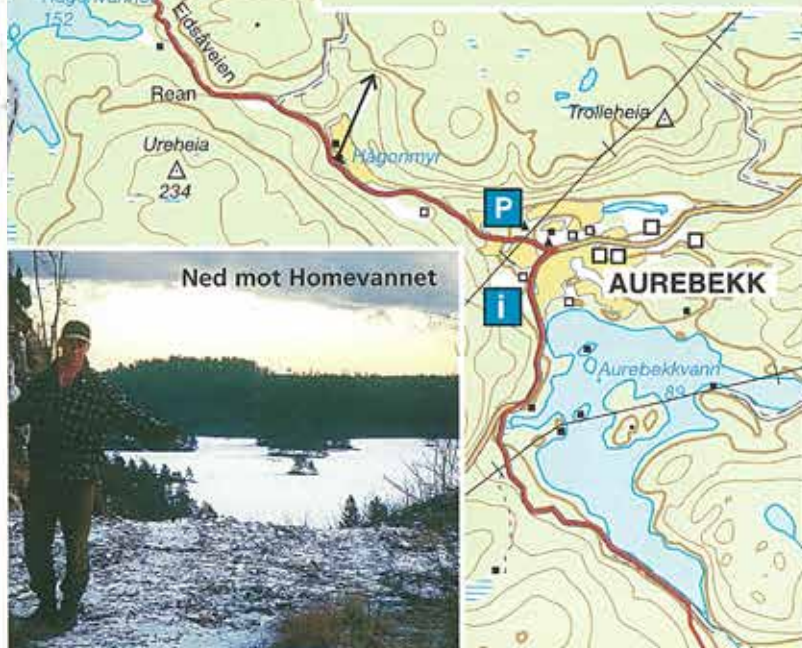
Fra Bergsvann syd for Kulia går det en avstikker ut til Tunballen i Songdalen. Like før Mumletjønn er det opparbeidet en turvei bort til lysløypa med forbindelse ned til Strai ved Rv-9.

Løypa er hovedsakelig en vinter/skiløype som maskinprepareres når snøforholdene er gode. Men den egner seg også utmerket for sommervandring. Det er parkeringsmuligheter både på Kjærrane, Strai, Bergstølhytta, Tunballen og Stemmen. Pass på å følge parkeringsanvisningene.

Grunneierne har rett til å bruke traséen til tømmerkjøring eller annen virksomhet som har med naturlig utnyttelse av eiendommene å gjøre. Skiløperne må være forberedt på at friluftslivet noen ganger må vike for næringsvirksomhet.

Vedlikehold og rydding av løypene er et samarbeid mellom Midt-Agder Friluftsråd og idrettsklubbene Oddersjaa og Torridal.

Turkartet BYMARKA - TORRIDAL dekker hele turen.

Ned mot Homevannet

AUREBEKK

Aurebekk - Kjærrane

10,9 km

Hovedturløypa

Aurebekk - Bergstølhytta (4 km)

Vi må gå langs Fv 303 ca. 500 meter før vi kommer inn på Hovedturløypa på sørsida av Aurebekkvann. Det er informasjonstavle på vestsida av veien.

I østenden av Aurebekkvannet tar løypa opp lia gjennom Bjelkekjerr og over Bjelkekjerrmyra. Navnet «Bjelke» skriver seg fra at det en gang ble skåret store mengder bjelker for hånd i sør-enden av myra.

Vi fortsetter ut Svinemyrdalen, over Svinemyr og Ulsmyr og går i lett terreng forbi Rauvassjønn bort til Bergstølhytta. Dette er idrettsklubben Oddersjaas klubbhytte, bygd i 1959. Hytta er åpen for publikum med servering fra første søndag i oktober til 1. april. Det er bilvei fram til Bergstølhytta fra FV-303.

Bergstølhytta

Bergstølhytta - Kjærrane (6,9 km)

Fra Bergstølhytta følger vi veien ned til Bergsvann. Herfra går det løype sørvestover forbi Grundetjønn til Tunballen i Songdalen.

Området som Hovedturløypa nå går gjennom, har et omfattende turstinnett som er merket og skiltet. Idrettsklubben Oddersjaa har ansvaret for dette. Vi følger Hovedturløypa som slynger seg i lett terreng rundt nordenden av Straisvann.

Like vest for Mumletjønn kan vi ta av og gå ned til Strai ved Rv-9. Herfra går det buss til byen.

Men vi skal videre og følger løypa forbi Mumletjønn. I nordvestenden av Torvmyra

passerer vi driftsveien mellom Straisvann og Strai. På myra ble det tidligere skåret torv til torvstrø.

Ved Liatjønn tar løypa skarpt møt øst og følger daldraget inn mot Nedre Tvitjønnane. Her dreier vi mot syd og går opp en bratt bakke til Kolåsmyrene øst for Krogvann. Vi runder Appelsinheia og nærmer oss bakkene ned til Kjærrane.

Ved Kjærrane er vi nede på bilvei - Postveien over Groheia. Bygningen på nordsiden av veien eies av Kristiansand Ynglinge-forening og drives som sportskapell. Det er informasjonstavle nederst i bakken. Det er gode parkeringsmuligheter på stedet.

Vi følger Postveien, Gamle Mandalsvei eller Vestlandske Hovedvei som denne veien ble kalt, østover. Veien som ble bygd på slutten av 1700-tallet, slynger seg idyllisk langs Grotjønn med sine skytebaner, forbi Suldalen til Krossen ved Rv-9 hvor Setesdalsveien fører oss videre til Kristiansand sentrum.

Takk for turen!!

Hovedturløypa ved Kolåsmyrene

Fjellmannsvegen hentes fram av glemselen og restaureres

Fjellmannsvegen har lenge vært kjent, og traséen er beskrevet i grove trekk blant annet i bygdebøkene for Hægeland og Øvrebø av Jon Åsen.

Overingeniør Fred. Barth arbeidet med ferdselsveier i Vest-Agder på 1800-tallet og laget en kartskisse som blant annet viser hvordan Fjellmannsvegen gikk.

Men det virkelige store arbeidet med å trekke Fjellmannsvegen fram av glemselen, ble startet av Torfinn Hageland i begynnelsen av 1990-årene. Han brukte utallige timer på å studere gamle rodelister, intervjuet grunneiere og lete opp spor etter hulveier. Han startet også merkingen av deler av traséen. Hageland er ansatt ved Vegkontoret i Vest-Agder. Han er spesialist på veihistorikk og er blant annet forfatteren av boken "Gamle veger i Vest-Agder", som i 2000 ble utgitt av Statens vegvesen Vest-Agder. Vi har fått lov til å bruke hans personlige notater som informasjonskilde til denne brosjyren.

Midt-Agder Friluftsråd ble etter hvert koplet inn i prosjektet, og sammen med Vennesla kommune ble pionerarbeidet til Hageland videreført. Prosjektet som ble kalt "Fra Hav til Hei", er støttet økonomisk av Landbruksavdelingen ved Fylkesmannen i Vest-Agder og Vest-Agder Fylkeskommune. Det er lagt ned utallige dugnadstimer for å rydde fram traséen, merke og skilte. I hele arbeidet har vi møtt hyggelige og hjelpsomme grunneiere, organisasjoner og andre frivillige. Uten deres velvilje hadde restaureringen ikke vært mulig. Konservator Liv Appel har skaffet stoff om fornminnene langs Fjellmannsveien.

Nå kan en altså vandre i de gamle fjellmenns fotspor helt fra Hornnes til Kristiansand, en strekning på 53 km.

Men Fjellmannsvegen fortsetter nordover Setesdalen. Kanskje det en gang blir mulig å gå hele strekningen "fra Hav til Hei".

Allemannsretten

Som brukere av naturen, har vi både rettigheter og plikter. Friluftsløven fra 1957 inneholder bestemmelser om den urgamle allemannsretten til fri ferdsel i utmark. Men husk at når du gir deg ut på tur i skog og mark, er du gjest i naturen. Det betyr at du skal vise respekt for alt liv og annenmanns eiendom.

Hovedprinsippene i allemannsretten sier bl.a.

- Du har rett til fri ferdsel til fots i utmark, herunder rett til å vandre, raste og telte, samt skånsom ferdsel på innmark når marka er frossen eller islagt. I enkelte områder kan kommunen fastsette forbud i hele eller deler av året.
- Teltning må ikke finne sted nærmere enn 150 meter fra hus eller hytte, og ikke lenger enn 2 dager uten tillatelse fra grunneier.
- Du kan ri og sykle langs sti og privat vei i utmark.
- Du kan plukke bær, sopp og blomster. Nøtter må fortæres på stedet.
- Du kan bade, padle, ro og bruke seilbåt på vann og vassdrag.
- Fiske i saltvann er fritt. For innlandsfiske gjelder spesielle regler med fiskekort og tillatelse fra grunneier. Det er tillatt å fiske med stang og håndsnøre for barn og ungdom under 16 år.
- Tenn ikke bål i skogen i tiden mellom 15. april og 15. september.
- Respekter båndtvangen i tiden fra 1. april til 20. august. Lukk grinder og porter etter deg. Ikke forstyrr dyr på beite.

Spor etter andre ride- og ferdselsveier

I gamle dager gikk ferdselen mellom gårder og bygdelag på helt andre steder, og langs andre traséer enn i vår moderne motoriserte tid. De fleste av disse ferdselsårene er nå for lengst glemt og gjen-grodd. De er ikke beskrevet i noen offisiell rodeliste, men ble naturlig holdt ved like så lenge det var behov for det.

På kartblad 5 har vi stiple inn en mulig gammel forbindelse mellom Østre og Vestre

Fjellmannsveg over Bruliheia. På Bruliheia ligger tuftene etter et gammelt gårdsanlegg. Like sør for gårdsanlegget ligger brudleet som består av 13 steiner lagt i ei rekke på et flatt berg. Oppå de større steinene er det plassert en mindre stein. Sagnet sier at bruddefølget på Bruliheia ble overrasket av en snøstorm og alle omkom.

Gården Bruliheia ble ryddet av Ellef Gundersen omkring 1720 på "Bruleheden", som området ble kalt den gang. Altså må selve brudleet være enda eldre enn gården.

Det litt spesielle ved denne traséen, er at vi finner tydelige spor etter gammel ferdsel flere steder. På heia øst for Stemmen ligger enda en steinrekke som kan minne om et brudle, og opp Loneheia er det tydelige spor etter en oppmurt vei. Langs bekken ned fra Kvernhusjønn har veien tydelig hulveikarakter. Lenger vest mot Homstean antyder navnet Kjorkedalen at det må ha gått ferdsel over heia til Øvrebø kirke.

Traséen over heia tar av fra Østre Fjellmannsveg nord for Hvermannshei og svinger om Bruliheia før den fortsetter videre mot Øvrebø. Veien er lettgått og går over relativt tørre partier.

Bruliheia

Østre FJELLMANNSVEG

Ferdselsveien, eller Dalevegen, som kom over Lauvåsheia til Hægeland fra Evje og Hornnes, delte seg ved Einstabland i Østre- og Vestre Fjellmannsveg.

Fra Einstabland gikk den Østre Fjellmannsvegen sørover om Åmdal, over Sandripheia, ned Vormbrokka til vadestedet (senere bro) i østenden av Skarpenglandsvannet. Herfra drog rideveien seg over Loland og gikk videre over Støleheia og fortsatte ned dalføret via Tutlamoen til Mosby.

Litt ovenfor Mosby møttes Østre- og Vestre Fjellmannsveg igjen. Fra Mosby gikk ferdselen over Augland og Strai til Kristiansand.

Den Østre Fjellmannsvegen gikk ut av allmenn bruk i 1770-årene.

Vestre Fjellmannsveg ble stadig utbedret noe og var i allmenn bruk til ut i 1830-årene. Da kom de første kjøreveiene opp dalen. Lokalt ble Fjellmannsvegen benyttet lenge etter dette, blant annet som kirkevei til Øvrebø og Hægeland kirker.

Her får du mer informasjon

Midt-Agder Friluftsråd (Tollbodgt. 31, P.b. 207, 4662 Kristiansand)
Tlf. 38 07 51 73

Destinasjon Sørlandet (Vestre Strandgt. 32, 4612 Kristiansand)
Tlf. 38 12 13 14

Nedre Setesdal Reisetrafikklag (4735 Evje)
Tlf. 37 93 14 00

Kristiansand og Opplands Turistforening KOT (Kirkegt. 15, 4665 Kristiansand)
Tlf. 38 02 52 63

*Den lange, lange Sti over Myrene og ind i Skogene hvem
har traakket op den?*

*Manden, Mennesket, den første som var ber. Det var
ingen Sti før ham. Siden fulgte et og andet Dyr de svake
Spor over Moer og Myrer og gjorde dem tydeligere, og
siden igjen begynte en og annen Lap at snuse Stien op og
gaa den naar han skulde fra Fjæld til Fjæld og se til sin
Ren. Slik ble Stien til gjennom den store Almenning som
ingen eiet, det Herreløse Land.*

Fra "Markens Grøde" av Knut Hamsun

Midt-Agder Friluftsråd

Tollbodgt. 31 – Pb 207 4662 Kristiansand – Telefon 38 07 51 73
post@midt-agderfriluft.no www.midt-agderfriluft.no

Midt-Agder Friluftsråd består av følgende kommuner:
Evje og Hornnes, Iveland, Kristiansand, Sogndalen, Søgne og Vennesla

